

C a m p a n e l l a, T., Slniečný štát. Preklad: Katarína Karabová. Doslov: Lukáš Perný. Bratislava : VSSS, 2020, ISBN: 978 80 8202 124 3.

Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov pokračuje v – nazvime to už – tradícií vydávania slovenských prekladov diel klasických utopických autorov. V tomto roku obohatilo náš knižný trh vydaním prekladu klasického diela talianskeho renesančného filozofa Tommasa Campanellu (1568-1639) *Slniečný štát*, ktoré prvýkrát vyšlo v roku 1623 vo Frankfurtu, hoci napísané bolo zrejme v roku 1602.

Slovenské vydanie obsahuje 108 strán, z toho priamo Campanellov text je na 77 stranách. Podstatnú časť knihy tvoria poznámky a doslov od PhDr. Lukáša Perného a Mgr. Kataríny Karabovej, PhD., ktorá zabezpečila aj preklad z latinského vydania z r. 1643.

Tommaso Campanella patrí medzi najoriginálnejších mysliteľov prelomu renesancie a baroka. Jeho osobný život bol značne dramatický.

Hrial sa v priazni potentátov, no spoznal aj chlad väzenskej cely. Narodil sa v Kalábrii v rodine obuvníka. Ako dobové „Wunderkind“ vstúpil v pätnástich rokoch do dominikánskeho rádu. Zrejme len cirkevná kariéra mu mohla umožniť získať kvalitné vzdelania, po ktorom túžil. Ako mnohé „zázračné deti“ si osvojil predstavu o vlastnej výnimočnosti, no súčasne nedokázal vhodne „zapadnúť“ do dobových spoločenských štruktúr a inštitúcií, čo ho privádzalo opakovane do problémov a konfliktov. Rozsah jeho záujmov aj vedeckej práce bol široký, no v dobách renesancie nie nezvyčajný: filozofia, teológia, matematika, logika, astrológia, démonológia, geografia, literatúra, história, politika.... Ako človek bol zrejme nesmierne vytrvalý, odolný, húževnatý, ba až fanaticky tvrdohlavý, idúci za svojím presvedčením bez ohľadu na následky.

Prvýkrát bol väznený a vyšetrovaný inkvizíciou v roku 1597. Po prepustení v Kalábrii, ktorá bola vtedy súčasťou Neapolského kráľovstva pod vládou španielskych Habsburgovcov, spoluorganizoval pod vplyvom mesiášskych prorociev v roku 1599 povstanie, ktoré však bolo prezradené. Bol uväznený, mučený a trestu smrti sa vyhýbal len tak, že predstieral šialenstvo. V neapolskom väzení strávil 27 rokov. No pomery v ňom neboli zrejme neznesiteľné, lebo za toto obdobie napísal svoje najvýznamnejšie diela vrátane Slnecného štátu. V roku 1626 bol na základe intervencie pápeža Urbana VIII. pod zámenkou prešetrenia jeho prípadu prevezený do Rima a v roku 1629 definitívne prepustený. Bol potom pápežovým osobným poradcom v oblasti astrológie. V roku 1634 mu v dôsledku odhalenia nového sprisahania v Kalábrii hrozilo opätovné zatknutie a preto s francúzskou pomocou uteká do Paríža. Vo Francúzsku žil pod ochranou Ľudovíta XIII. a kardinála Richelieua, ktorý dúfal, že ho využije ako figúrku v nejakej protišpanielskej intrige. S penziou od kráľa sa utiahol do kláštora Saint Honoré, kde v roku 1639 zomiera.

Jeho osobnosť aj dielo sú veľmi komplexné, no historicky najväčší význam mal jeho spis Slnecný štát, vďaka ktorému bol považovaný za jedného z predchodcov utopického socializmu. Hoci výstižnejšie by bolo označenie „asketický kresťanský kasárenský komunizmus“ s výraznými korporativistickými črtami, silným militarizmom a faktickým „vodcovským princípom“. Za pravzor si ho teda môžu zobrať nielen socialistické a komunistické hnutia, ale aj fašisti a rôzne druhy autoritárskych diktatúr. No nepredbiehajme.

Pôvodný latinský názov diela je *Civitas solis* a v skutočnosti by sa mal prekladať skôr ako Mesto Slnka, ako aj je zaužívané v angličtine, ruštine, nemčine i francúzštine. V tejto recenzii sa však budeme pridržať tradičného slovenského a českého úzu – teda „Slnecného štátu“. Dielo má podobu dialógu medzi anonymnými postavami: janovským admirálom a veľmajstrom rádu špitálnikov (z kontextu vyplýva, že Campanella mal zrejme na mysli Rád sv. Jána, známy aj ako Rád maltézskych rytierov). Text pô-

sobí trochu neusporiadane a akoby aj nedokončene. Je to azda dané prostredím, v ktorom dielo vzniklo (väzenie). Azda netreba zdôrazňovať, že ho musíme posudzovať v danom dobovom kultúrnom a spoločenskom kontexte.

Na začiatku diela janovský admirál bez dlhého úvodu jednoducho rozpráva svoj zážitok z návštevy ostrova Taprobane, ktorý sa nachádzal v Indickom oceáne. Názov vychádza z antického označenia pre Cejlón, no zmienka o tom, že sa nachádza „priamo na rovníku“ (s. 5) napovedá, že ide o fiktívny ostrov. Cejlón je predsa len o niekoľko stupňov severnejšie. Admirál tu upadol do zajatia domorodcov. V príbehu sa však neopisuje, ako sa z neho dostal a rozprávanie končí náhle, useknuto (s. 83). V opise zriadenia Slnecného štátu a života jeho občanov taktiež nachádzame aj viacero protirečení. To len potvrdzuje tézu, že dielo nebolo v skutočnosti zo strany autora nikdy úplne dokončené. Epická zložka je minimalizovaná do niekoľkých viet a takmer celý rozsah je venovaný opisu „Slnecného štátu“, ktorý je jedným veľkým mestom, či presnejšie obcou, ktorá v sebe zjednocuje všetky spoločenské, politické, ekonomické, výchovné, náboženské, vojensko-obranné, výchovno-vzdelávacie a pod. aspekty života.

Je rozložené na kopci obklopené siedmimi líniami hradieb, pričom v strede sa nachádza rozsiahly chrám (s. 6-9). Jednotlivé architektonické prvky majú svoj astrologický a numerologický význam. Urbanizmus a – dnes by sme povedali – „územná štruktúra“ – sú tu neoddeliteľne spojené so sociálnou organizáciou. V súčasnosti to dnes pôsobí zvlášť, no toto spojenie bolo v predstavách vcelku bežné až do polovice 20. storočia. Jeho produktom sú nie len socialistické sídliská, ale napr. aj slovenské mestá ako Svit alebo Partizánske (v podobe „ideálneho industriálneho mesta“ založené baťovským koncernom). Pravda, raz „hotové“ mesto, ktoré svojou kompozíciou definuje aj spoločenské vzťahy, ich vlastne súčasne aj petrifikuje v akejsi vysnenej naplánovanej podobe.

Zriadené tejto obce Campanella odvodzuje od zásad prvých kresťanov – čo aj opakovane uvádza (s. 35, 37). Na čele obce je najvyšší

kňaz zvaný HOH, čo údajne môžeme prekladať ako Slnko alebo Metafyzik (s. 11) – od toho pravdepodobne pochádza aj názov Mesto Slnka. Má k dispozícii zbor triumvirov označovaných ako Pon, Sin a Mor (Moc, Múdrost', Láska). Triumvir Moc s podriadenými úradníkmi a veliteľmi má na starosti vojenské záležitosti a zrejme aj zahraničnú politiku (s. 11, 55). Múdrost' má v gescii slobodné umenia, priemysel, vedy a školstvo (s. 11-12, 55). Pre všetky vedné odbory má podriadených špecializovaných úradníkov. Láska má na starosti vzdelávanie detí, medicínu, poľnohospodárstvo, chov hospodárskych zvierat, kuchárske umenie a pod., no najmä všetko čo súvisí s pohlavným stykom, čo je v Slnčnom štáte veľmi dôležitá sféra, lebo výber partnerov sa pri tom riadi „vedeckými“ metódami, azda by sme povedali eugenikou. (s. 16 a 27.), k čomu sa ešte vrátíme.

Hlavné slovo pri riadení verejných záležitostí má Metafyzik, ktorý však konzultuje s uvedenými triumvirmi (s. 16). Tento Metafyzik má ale takmer absolútnu moc, resp. Campanella neuvádza nejaké jej formálne obmedzenia.

Nižšie úrady nesú označenie podľa určitých cností (Udatnosť, Veľkorysosť, Pravda, Dobročinnosť atď.). Volia do nich vždy toho, kto od detstva preukazuje vlastnosti pre tento post najvhodnejšie (s. 19).¹ Je to možné hlavne preto, že občania Slnčného štátu vynikajú vo všetkých morálnych a občianskych cnostiach a neexistujú u nich neresti bežné v iných krajinách (s. 19). Zjavne by inak opisované zriadenie ani nemohlo fungovať. Spôsob voľby úradníkov je vysvetlený pomerne nejasne, no v skutočnosti ich menuje Metafyzik a triumvirovia spoločne s učiteľmi z oblasti, v ktorej majú pôsobiť (s. 21) – ostatní obyvatelia môžu proti tomuto menovaniu, pravda, namietat'. Metóda voľby samotného hlavného úradníka – spomenutého Metafyzika – je tiež vysvetlená len hmlisto. Vyzerá to ale tak, že ho vyberá spomenutá najvyššia štvorice ešte za života predchádzajúceho Metafyzika spomedzi najvzdelanejších, najmúdrejších a najušľachtilejších občanov. Vládné potom doživotne, pokiaľ sa „...nenájde nik múdrejší a na vládnutie vhodnejší.“ (s. 21)

Závisť a sklamanie z nezvolenia do úradu medzi občanmi údajne neexistuje (s. 31) a pýcha je im cudzia (s.33) – čo ale do istej miery odporuje rôznym uvádzaným občianskym význameniam a oceneniam, ktoré sú im udeľované a tiež vojenským triumfom po dosiahnutí víťazstva (s. 43). Nemajú však zábrany zraniť nepriateľov štátu a náboženstva (s. 38) – čo predsa len naznačuje istý morálny utilitarizmus (za iných okolností zlé činy sú ospravedlniteľné, ak sú vykonané v prospech celku). Takže nakoniec by sa Campanella v niečom zhodol aj so starým dobrým Machiavellim.

Každé dva týždne sa schádza zhromaždenie občanov nad dvadsať rokov (zrejme len mužov), na ktorom sa prediskutujú verné záležitosti (s. 54). Campanella nespomína nejakú hlasovaciu procedúru, akoby počítal skôr s tým, že rozhodnutie sa dosahuje konsenzom – alebo lósom (s. 54-55). Každý osem dní sa schádza Metafyzik s Mocou, Múdrost'ou, Láskou a ním podriadenými úradníkmi a vojenskými veliteľmi a snažia sa v praxi realizovať prijaté rozhodnutia (s. 54). Nižší úradníci sa môžu meniť podľa vôle ľudu, no najvyšší štyria nie (s. 54).²

Zákonov v Slnčnom štáte je málo a sú stručné a jasné (s. 57).³ Spoločne s rozsudkami sú zverejnené na dverách chrámu. Samostatné súdnictvo v Slnčnom štáte ale neexistuje. Jednotlivcov súdi najlepší znalec v danom odbore (s. 55), pričom škála trestov je vcelku pestrá: pokarhanie, pozbavenie účasti na spoločnom stravovaní, bičovanie, zákaz vstupu do chrámov a zákaz styku so ženami.

V prípade, že ide o úmyselný trestný čin, trestá sa podľa retributívnej zásady odplaty a to vrátane fyzického zmrzačenia a zrejme aj smrti. (s. 55). Milosť odsúdeným môže udeliť Metafyzik. Odsúdených na smrť ukameňujú, aby sa na výkone rozsudku podieľali všetci občania

V prípade, že ide o úmyselný trestný čin, trestá sa podľa retributívnej zásady odplaty a to vrátane fyzického zmrzačenia a zrejme aj smrti. (s. 55). Milosť odsúdeným môže udeliť Metafyzik. Odsúdených na smrť ukameňujú, aby sa na výkone rozsudku podieľali všetci občania

¹ Uvedomelo voliť ľudí, ktorí sa na danú pozíciu skutočne najlepšie hodia a majú pre ňu tie najlepšie predpoklady, sa nepodarilo ani v moderných demokraciách.

² Campanellove opisy politických pomerov roztrúsene v celom texte si nezriedka odporujú.

³ Nenaplnený ideál všetkých právnikov!

a nemohlo tak existovať „nepočestné“ povolanie kata, resp. odsúdení si môže vybrať akýsi kuriózný spôsob upálenia pomocou výbuchu strelného prachu. Zločiny proti slobode štátu a Bohu sa zrejme trestajú výlučne smrťou (s. 56). Prípadní narušitelia pravidiel a morálky sú tak prísne trestaní (s. 19). Toto tvrdenie však na druhej strane odporuje ďalším pasážam, podľa ktorých v Slniečnom štáte: „Tresty sú skutočne ako pravé lieky, zavážajú skôr láskavosť než potrestaním.“ (s. 58)!⁴

Už spomenutej reprodukcií obyvateľstva a regulácii sexuálneho správania venuje Campanella veľkú pozornosť, čo často vyvolávala údiv a dokonca rozpaky⁵ – kým si neuvedomíme, že to vlastne robia aj naše súčasné normatívne systémy – právne aj morálne – len to už príliš neregistrujeme, lebo nám to zovšednelo. Avšak regulácia sexuálnych vzťahov a vzťahov spojených s reprodukciou má v nich vskutku mimoriadne významné zastúpenie, hoci právnici a najmä právničky⁶ to len neochotne pripúšťajú – spomeňme len také odvetvia ako rodinné právo, dedičské právo a množstvo paragrafov z trestného, občianskeho, správneho atď. A aj dnes sú záležitosti umelého prerušenia tehotenstva, postavenia jednotlivcov z komunity LGBT, sexuálnej výchovy na školách a sexuálneho obťažovania a pod. prezentované ako kľúčové politické otázky, okolo ktorých sa doslova vytvára identita jednotlivých politických táborov. Netreba ani zdôrazňovať, že masovo predávaný bulvár – teda to, čím sa kŕmi zvedavosť priemerného občana – je priamo založený na

⁴ Je to ďalšie z mnohých protirečení v Campanellovom diele.

⁵ Komentovanie týchto pomerne dlhých pasáží väčšina analytikov Campanellovho diela obmedzuje na nutné minimum alebo ich ignoruje. Možno so zámerom, aby celé dielo v súčasnej dobe nevyznelo bizarno – najmä ak má slúžiť na úplne neprimeranú „historickú legitimizáciu“ nejakého moderného politického hnutia.

⁶ No už len veta: „Ja som slušne vychované katolícke dievča, absolventka právnickej fakulty a nebudem sa baviť o prepojení práva a sexuálneho života, lebo to je choré uvažovanie,“ má vysoko normatívny charakter a jej autorka sa vlastne odvoláva na nejaký systém regulácií, ktorý predispuje pomerne kategorický postoj k sexualite.

poskytovaní informácií zo sexuálneho života umelo vytvorených tzv. celebrit – kto s kým má vzťah, kto sa s kým rozišiel, kto neplatí výživné a pod.

Vráťme sa však k nášmu Slniečnému štátu. Ženy sa nesmú oddať mužom, pokiaľ nedovŕšia 19 rokov a muži majú zakázané súložiť, pokiaľ nemajú 21 rokov. Ak sú „zmyselnejší a ľahšie sa vzrušia“ a aby neboli „nútení sa uchýľovať k neprípustnej náhrade“, je mužom dovolené súložiť aj skôr, ale len s neplodnými alebo už tehotnými ženami, na čo dozerá zbor lekárov, úradníkov a úradníčok (s. 27). „Sodomia“ (homosexuálny styk? onania?) je prísne trestaná a to dokonca až smrťou (s. 27). Pohlavná zdržanlivosť je naopak, vysoko cenená. Sexuálny styk nie je vnímaný ako zdroj rozkoše alebo sprievodný jav dlhodobého partnerského vzťahu, no čisto len ako spôsob reprodukcie, ktorá má viesť k splodeniu, čo najkvalitnejšieho potomstva – preto sú partneri jeden pre druhého vyberaní na základe znalostí spomenutých úradníkov a úradníčok⁷ a priaznivých astrologických predpovedí (s. 28). Z opisu nie je zjavné, či niektorí jednotlivci sú z rozmnožovania (napr. pre vlastnú nízku kvalitu) vylúčení alebo nie. Formulácie typu: „Veľké a krásne ženy spájajú len s veľkými a silnými mužmi“ (s. 28) alebo: „Spájajú týchto múdrych ľudí so silnými a peknými ženami.... mužov veľmi dôvtipných, rýchlych a vynachádzavých ... so ženami plnými a úslužnými.“ (s. 29) naznačujú, že zrejme áno. Campanella ale tento problém nakoniec elegantne obchádza tvrdením, že medzi obyvateľmi Slniečného štátu „...nenájdeš ľudí nepekneého vzhľadu.“ (s. 32) Každopádne „Plodenie sa ... riadi prísne s ohľadom na prospech štátu a nie jednotlivcov.“ (s. 31.)

Dôraz, ktorý Campanella nie len pri plánovanom rodičovstve ale aj v iných záležitostiach

⁷ V tejto sfére priamo Campanella predpokladá, že niektoré verejné funkcie budú zastávať ženy, lebo tu výslovne hovorí o úradníkach v ženskom rode. Keďže pri opise iných funkcií tak nerobí, môžeme predpokladať, že za samozrejme považuje, že ich budú zastávať muži. Campanella síce navádza na slušné zaobchádzanie so ženami, ale rozhodne nepredpokladá, že by mali mať rovnocenné postavenie s mužmi vo verejnom živote a pri riadení obce.

opakovane kladie na astrológiu (s. 29, 50, 62 – 66, 73 – 75), by nás taktiež nemal prekvapíť. V jeho dobe bola astrológia vnímaná ako regulárna vedecká metóda a používanie matematiky z nej robilo akoby veľmi exaktnú a fascinujúcu vedu.⁸

Rodinné vzťahy teda v Slniečnom štáte neexistujú, bez ohľadu na to, ako ich definujeme. Celá obec má byť jedna veľká rodina. Všetko vrátane detí a manželiek majú obyvatelia Slniečného štátu spoločné. To má každého občana zbaviť sebalásky, aby zostala „... len láska k spoločenstvu“ (s. 17). Platí, že je „... potrebné sa starať najskôr o život celku, až potom o život jednotlivca“ (s. 49). Spoločnými sú aj budovy, lôžka a veci dennej potreby (s. 23). Občania bývajú vo veľkých obytných domoch, možno palácach, kde sú na poschodiach spálne a študovne pre duševnú prácu, no na prízemí remeselnícke dielne, kuchyne, pivnice, sýpky, zbrojnice, jedálne a práčovne (s. 26). Každého pol roka sa ale podľa harmonogramu presúvajú a premiešavajú s obyvateľmi iných spální a budov. (Podľa všetkého preto, aby nevznikli nejaké silnejšie osobné väzby k spoločenstvám nižšieho rádu než celá obec. Človek si pri tom nevdojak spomenie na experimenty Červených Kmérov alebo komunistické presúvanie celých sociálnych a etnických skupín.)

V Slniečnom štáte nie sú otroci (s. 34), ak áno, tak ide skôr o vojenských zajatcov určených na ťažké verejné práce (s. 46). Všetci musia spoločne pracovať, aby neprepadli záhaľke, no súčasne to nesmie byť práca vyčerpávajúca a ubíjajúca. Nepresahuje 4 hodiny denne (s. 35). V obci nie sú ani chudobní ani bohatí, ani zaháľači no ani udretí ľudia- všetky tieto stavy podľa Campanellu len kazia ľudský charakter (s. 35). Fyzicky ľahšie sú vyhradené ženám (s. 24). Primerané pracovné uplatnenia v prospech štátu Campanella nachádza aj pre invalidov (s. 37). Mimoriadna pozornosť sa venuje poľnohospodárstvu (s. 47). Namáhavejšie zamestnávania sa hodnotia morálne vyššie než menej

⁸ Pozn. autora: Odborná analýza Campanellových sofistikovaných astrologických úvah a implikácií je už mimo mojich schopností bývalého amatérskeho astronóma. Danú terminológiu však ovládal.

namáhavé (s. 45). Vnútorň obchod v Slniečnom štáte neexistuje. Mince razia len pre potreby vyslancov, vyzvedačov a nevyhnutného zahraničného obchodu (s. 46). Inak „Zlato a striebro... ..nemajú za nič.“ (s. 31).

Ani v stravovaní neposkytuje Campanella občanom Slniečného štátu voľnosť a je pod prís- nym dohľadom lekárov (s. 25). Občania stolujú spoločne (zrejme v menších skupinkách zo „spoločného kotla“), pričom so stolovaním sú spojené osobitné rituály a pravidlá (s. 25). Každodenné menu sa skladá z mäsa, masla, rýb, medu, syra a zeleniny rôzneho druhu (s.50-52), pričom zastúpenie konkrétne rýb a zeleniny je veľmi vysoké. V pití vína sú veľmi umiernení a je regulované lekárom (s. 51). Aj s odstupom vekov treba uznať, že ním definované zásady predstavujú racionálnejšiu diétu než bola typická pre stredoveké vyššie vrstvy a pripomínajú dobové kláštorné predpisy. V tejto súvislosti je vhodné uviesť, že napr. regule v oblasti jedenia v rytierskych rádoch s časťami pôstmi, rybami a zeleninou spoločne s telesnými cvičeniami zabezpečovali ich členom priemerne o 20 rokov dlhšiu nádej na dožitie než svetským šľachticom, v prípade ktorých bola nezriedka základom výživy trojkombinácia pečeného hovädzieho mäsa, diviny a alkoholu.

Obyvatelia Slniečného štátu sú v zásade zdraví (s. 52) a údajne vďaka cvičeniu, umi-erenej práci, zdravému stravovaniu a medicínskej starostlivosti sa obyvatelia Slniečného štátu dožívajú sto až dvesto rokov (s. 51). Napriek tomu sa o ich zdravie stará pomerne vyspelá medicína – samozrejme, na úrovni pred- stáv 16. storočia: „Syfílís sa u nich nemôže rozšíriť, pretože si telo často očisťujú vínnym kúpeľom... Trojdňové horúčky zmierňujú púš- ťaním žily a rebarborou...“ (s. 52). Ženy majú navyše predpísané špeciálne cvičenia na za- chovanie pôvabu a plodnosti, no umelé pro- striedky na skrášľovanie sú neprípustné a po- važované za nemorálnosť (s. 32-33). Niektoré vety z textu ale naozaj vyznievajú ako zbožné želania: „Poznajú aj tajný prostriedok proti starmutiu, ktorý sa dá použiť každých sedem rokov napodiv príjemným spôsobom a bez trá- penia...“ (s. 54).

Oblečenie je uniformné, a pre oba pohlavia takmer rovnaké (s. 19). Je prosté, pohodlné a bez zbytočných ozdôb (s. 26, 33).

Značný priestor poskytol Campanella aj opisu vojenstva (s. 37–45). No podobne ako časti venované reprodukcii, úprave sexuálnych vzťahov, astrológii, náboženstvu a pod. je neskoršími vykladačmi Campanellovho diela zvyčajne ignorovaný. Tí sa obyčajne sústreďujú na hľadanie koreňov akéhosi protokomunizmu a teda na Campanellové predstavy o spoločenských a ekonomických vzťahoch. Avšak z tohto dôvodu musí byť ich interpretácia Campanellovho diela nevyhnutne skreslená. Campanella bol človekom renesančného Talianska navyše odchovaný na antickej tradícii – mocenské súperenie a boj so susednými obcami bol pre neho prirodzený stav – takmer určite neželateľný – no pokiaľ trval, bolo treba s ním počítať a pripravovať sa aj na vojnové konfrontácie. Navyše až do polovice 20. storočia boli predstavy o spoločenskom a politickom zriadení vždy úzko spojené aj s predstavami o nejakej forme organizácie vojenstva – len dnešná mierová doba nám umožnila na túto samozrejmosť zabudnúť.

Vojenstvo pritom spolu s obrábaním pôdy a chovom dobytky patria z pohľadu obyvateľov Slnečného štátu medzi najvýznamnejšie činnosti (s. 45). Vojenské záležitosti riadi triumvir Moc, ktorí má k dispozícii aj štáb vojenských špecialistov (s. 38). Chlapci aj dievčatá od dvanástich rokov sa intenzívne učia vojenskému umeniu (s. 38) – povedali by sme na najmodernejšej úrovni neskorej renesancie. Dostávajú aj teoretickú výučbu o vojenskej stratégii a to na základe historických príbehov o antických a biblických hrdinoch (s. 39).

Slnečný štát vedie príležitostne vojny proti štyrom ďalším kráľovstvám na ostrove, ktoré mu závidia blahobyt a šťastie. Obyvatelia Slnečného štátu sa však vždy usilujú najprv dosiahnuť zmierenie cestou diplomacie (s. 40). Vojnu vyhlasujú len po starostlivom uvážení a porade všetkých mužov (?) nad dvadsať rokov. Jedinými oprávnenými dôvodmi na vojnu je sebaobrana alebo obrana priateľov, ale tiež aj potrestanie potupy a oslobodenie iných

národov spod tyranie, ak ich títo zavolajú na pomoc (s. 40) – čo je však pomerne široká škála a možno do nej zmestiť takmer všetko – nesvedčí teda o nejakom automatickom pacifistickom charaktere Slnečného štátu. V opisovanom spôsobe boja a taktike bojovníkov Slnečného štátu cítime vplyv antických a renesančných vojenských teoretikov (s. 41–43), no Campanella nie je nijako zvlášť originálny – snaží sa vlastne vytvoriť v zmysle dobových predstáv optimálnu kombináciu nasadenia jazdy, prakovníkov, strelcov z hákovníc, kopijníkov a vojakov vyzbrojených mečmi (s. 43). Propaguje ale veľkú, občiansku armádu. Pasáž o tom, ako jazdci Slnečného štátu dokážu ovládať koňa len nohami a uvoľňujú si obe ruky pre boj, na nás dnes pôsobí absurdne, pokiaľ si neuvedomíme, že v 16. storočí to bola rovnaká taktická výhoda ako dnes napr. nasadenie samonavádzacích „inteligentných“ striel a v Campanellovej dobe to skutočne bol silne presadzovaný taktický prvok.

Obyvatelia Slnečného štátu sa snažia podrobené národy integrovať do svojej komunity, pričom tieto musia plne prijať jeho obyčaje (s. 43). Ak aj treba po víťazstve niekoho z týchto národov potrestať, spravia tak naraz a v jeden deň vrátane možných poprav a zborenia hradieb a potom ich už len zahŕňajú dobrodením (s. 44).⁹ Domnievajú sa pritom, že nakoniec celý svet bude žiť podľa ich zásad (s. 49).

Campanella zjavne chápe, že k spôsobu života v Slnečnom štáte musí byť človek vychovávaný od detstva, čo sa aj deje. Deti dostávajú predpísanú výchovu a kvalitné vzdelanie vo viacerých oblastiach súčasne a to aj v teoretických vedách a praktických remeslách a prácach, čo je dopĺňanie aj telesným cvičením a vojenským výcvikom (s. 20, 30 a 38). Dôležité je aj striedanie vo výučbe k prácam duševným a fyzickým a v meste a na vidieku. Osobitným pravidlám je podriadené aj udeľovanie

⁹ Nie je jasné, s kým vlastne Slnečný štát bojuje a koho si podrobuje, aby mohol z jeho politiky odvodzovať Campanella nejaké zovšeobecňujúce závery. Pôvodný opis politického rozdelenia na ostrove – Slnečný štát a štyri kráľovstvá navodzoval dojem statického stavu a mocenskej rovnováhy.

mien zo strany úradníkov a to na základe vlastností a neskorších zásluh pre obec (s. 31). Pravda, aj prísťahovalec alebo príslušník podrobeného národa sa môže stať občanom Slnčného štátu, no až po skúšobnej dobe a po prijatí všetkých jeho zásad (s.46).¹⁰

Vedecké poznatky majú obyvatelia Slnčného štátu zhromaždené v jednej veľkej knihe, z ktorej predčítajú ľudu (s. 11) – možno to považovať za akýsi predobraz úsilia francúzskych encyklopedistov a súčasných wikipedistov. Zároveň sú zobrazené na stenách chrámu a hradieb (s. 12 – 16). Zaujímavé je, že ide najmä o poznatky vychádzajúce z antickej učenosti. Celkový ich spôsob zaznamenávania a zhromažďovania nenasvedčuje ale, že by sa obyvatelia Slnčného štátu systematicky usilovali o nejaké nové bádanie a poznania. Ich učenosť je skôr zameraná na uchovávanie už poznaného, i keď Campanella pripúšťa že v blízkej dobe zostroja veľký hviezdársky ďalekohľad a tiež slúchadlá na počúvanie nebeskej harmónie (s. 72).¹¹ Na druhej strane akoby paradoxne, Campanella registruje vedecký a technický pokrok, ktorý dosiahla Európa v 15. až 16. storočí a dokonca pripúšťa aj jeho zrýchľovanie (s. 71).

No viac-menej anekdoticky uvádza Campanella príklady vynálezov, ktoré majú k dispozícii obyvatelia Slnčného štátu a ktoré zodpovedajú fantáziám Európana 16. storočia: voz poháňaný plachtami (s. 47), lode poháňané nejakým tajomným mechanizmom (s. 82), umelé ohne na námorné a pozemné boje (s. 49), záhadné spôsoby lietania (s. 71) a pod. Podnikajú aj prieskumné námorné plavby (s. 49) s cieľom zistiť, či náhodou niektorý národ nežije podľa lepších mravov než oni (ale zrejme bezvýsledne). Poľné práce a chov zvierat tiež podriaďujú vedeckým metódam – aspoň takým, ako si ich predstavoval Campanella (s. 47– 48).

Do diele akoby neorganicky včlenené kozmologické predstavy sú prepojené s numerológiou a osobitou teológiu. Pôsobia vcelku zmätene, no sú na úrovni humanitného učenca konca 16. storočia (s. 65 – 68, 73 – 82) – a pre nás

¹⁰ V praxi by to zrejme bolo nemožné.

¹¹ Čitateľovi nevdojak pri tom prídu na um naše rádioteleskopy.

už prakticky nezrozumiteľné. Rovnaký dojem v dnešnom čitateľovi zanechajú aj Campanellové moralizujúce úvahy o skazenosti sveta a univerzálnom previnení ľudského pokolenia zasadené do širšieho kontextu astrologickej interpretácie (s.68-74). Ale pre Campanellu boli evidentne dôležité a jasne v nich prezentuje svoje presvedčenie zástancu astrológie a vplyvu nebeských javov na život človeka a spoločnosti – hoci nie deterministicky. Človeku zostáva slobodná vôľa sa týmto vplyvom aj vzoprieť (s.81). Pôsobeniu astrologických vplyvov pripisuje aj stimul ku geografickým a technickým objavom renesancie (s. 79).

Náboženské predstavy a prax v Slnčnom štáte deklaruje Campanella ako kresťanské, ako už bolo uvedené. V skutočnosti to je zložitejšie, a zrejme by ich jeho rodná katolícka cirkev označila za heretické. Sem-tam ich otvorene mieša s antickou filozofiou a indickými náboženskými koncepciami. Obyvatelia Slnčného štátu sa neboja smrti, lebo veria v nesmrteľnosť duše, ale neveria v jej sťahovanie (s.38). Modlitby majú podobné kresťanským (s.51). Najvyšším kňazom je samotný Metafyzik¹² a tiež všetci vyšší úradníci (s. 58). Pri chráme pôsobí 24 profesionálnych kňazov (s. 59), ktorí „...so ženami nesúložia, iba zo zdravotných dôvodov.“¹³ No venujú sa aj astrológii. Náboženské obrady pôsobia ako kombinácia kresťanských vzorov s prírodnými kultmi a astrologickými špekuláciami (s. 61). Uznávajú Ježiša Krista, no Boha „...spoznávajú v podobe Slnka“ (s. 63)

Úradníkom sa občania aj svedujú v tajnej spovedi a tak očisťujú svoju dušu. Úradníci tak zároveň zisťujú, aké hriechy sa páchajú medzi ľuďmi.¹⁴ Nižší úradníci sa svedujú vyšším a to aj za hriechy občanov, hoci ich neuvádzajú menovite (s. 58).¹⁵ Samotný Metafyzik potom

¹² Z tejto jeho dvojitej funkcie svetského aj duchovného správcu je asi odvodený aj jeho titul.

¹³ Vedia si to ospravedlniť!

¹⁴ Je to zjavne dokonalý nástroj kontroly, zbierania informácií a manipulácie. Slnčný štát ani nepotrebuje tajnú políciu.

¹⁵ Pre veriaceho katolíka je otázka spovedi a následného odpustenia hriechov dôležitý aspekt života. Nie je jednoduché zistiť, či mohol mať Campanella nejaké informácie o idealizovanom konfuciánskom

v chráme raz ročne prednesie posvätnú obeť Bohu a vyzná sa verejne za hriechy celého národa. Vykúpenie hriechov zabezpečí vybraný občan, ktorý strávi mesiac v modlitbách na špeciálnej konštrukcii pod kupolou chrámu. Následne sa stáva kňazom (s. 59).¹⁶ V takejto spoločnosti zjavne nemožno hovoriť o oddelení svetskej a duchovnej moci alebo stránkach života. Campanellovo mesto je evidentne nielen politickou a ekonomickou jednotkou, ale tiež náboženskou obcou.

Azda aj preto spoločenský ideál a morálny kódex, ktoré Campanella predkladá, je víziou katolíckeho mnícha v kláštore: asketizmus, rovnostárska spoločnosť, kolektívne vlastníctvo statkov a individuálna chudoba, rozbitie rodinných väzieb a život bez sexu a skutočne voľnej zábavy naplnený len prácou, službou pre štát cvičením, štúdiom a „hodnotnými“ koničkami ako čítanie či návšteva prednášok a bohoslužieb (s. 52).

Každodenný život je regulovaný štátom, rovnako aj pracovné a hospodárske aktivity. Občania nič individuálne nevlastnia a ich potreby im uspokojuje štát – poskytuje im jedlo, bývanie a zrejme aj liečenie. Nemajú ale slobodu rozhodovať sa o svojich prioritách, ani o tom ako budú tráviť voľný čas. Nerozhodujú samostatne ani čo sa týka jedenia a oblečenia – je to všetko podriadené osvieteným a racionálnym predpisom. (Campanellovo dielo pôsobí aj ako svojrázna zdravoveda.) Prípadné sexuálne vzťahy majú slúžiť len na plodenie, pričom nejaký pôžitok z nich sa potláča.

Campanella akoby predpokladal, že všetci obyvatelia budú nematerialisticky založenými

modeli byrokratického štátu, pretože úvaha o tom, že byrokrati zodpovedajú za „hriechy“ zvereného obyvateľstva a musia sa za ne kajať vyznieva veľmi čínsky. No vieme, že vďaka jezuitským misionárom pôsobiacich v Číne (Mateo Ricci, Michele Ruggieri a ostatní), v deväťdesiatych rokoch 16. storočia už boli v Taliansku dostupné latinské preklady niektorých klasických diel čínskej literatúry a aj pomerne obsiahle opisy čínskych reálií. Campanella sa k nim mohol v nejakej forme – hoci aj útržkovite – dostať.

¹⁶ Pozn. autora: Teologická interpretácia tohto obradu je už mimo mojich odborných kapacít.

intelektuálmi so záľubami typickými pre túto kategóriu ľudí, čo sa v normálnej populácii nedá dosiahnuť. Nemožno sa preto zbaviť pocitu, že Campanella ako silná, výrazná individualistická osobnosť nebol schopný empatie k potrebám a zmysľaniu iných ľudí, ktoré mohli byť odlišné od jeho vlastných, a chcel ich napasovať do jednotnej šablóny, respektíve plánoval budovať novú ideálnu spoločnosť zloženú len z jeho nakopírovaných klonov. (Zaujímavou otázkou by bolo, či by sa aj takýto namnožení „campanellovia“ v zásade síce spokojní so životom v intelektuálnom asketizme nepovražili v zápase o to, kto je najcnostnejší z cnostných, aby s a mohol stať Metafyzikom, jedným z triumfírov a pod.).

Na záver konštatovať, že život v „Meste Slnka“ – v dokonale riadenej spoločnosti – sa nepodobá na život v normálnom ľudskom štáte alebo obci. Individualita by v nej bola absolútne potlačená a neexistuje v nej priestor pre spontaneitu, osobný život a iné správanie než predpísané a regulované. Takáto spoločnosť funguje ako jeden homogénny organizmus, ako jedno veľké a centrálné riadené kolektívne hospodárstvo, ktoré asi najviac pripomína kláštorne spoločenstvá (ktoré zrejme Campanellu aj inšpirovali), vojenskú pevnosť či kasárne a dnes by sme dodali, že aj archaickejší detský domov či veľkú výskumnú stanicu v Antarktíde alebo našu víziu prvých základní na Mesiaci a na Marse. Dokonca sa nemusíme báť ani analógie s mraveniskom či včelím úľom.

Dlhodobý život v Slnčnom štáte tak vyžaduje úplne osobitný typ človeka, ktorý, keby žil a mohol sa stať väčšinovým, množstvo problémov s politikou, právom, bezpečnosťou a pod. ktoré máme, by proste neexistovali. No spoločnosť by to rozhodne nebola slobodná ani demokratická. A v konečnom dôsledku – vzhľadom na existenciu úradníkov s takmer neobmedzenými právomocami zasahujúcimi do všetkých aspektov života – asi ani rovnostárska. Veď opísaný model poskytuje len minimum zábran zneužívania moci uvedenými úradníkmi, azda s výnimkou ich vlastných vnútorných cností a vzdelenia. Vznikli by preto nové, z našej perspektívy len tušené konflikty a protirečenia.

Campanellov Slnecný štát je tak veľmi rozporuplným dielom. Určite cez nejaké medzistupne inšpirovalo jezuitské redukcie v juhoamerickom vnútrozemí¹⁷, komunitárne experimenty Roberta Owena (1771 – 1858), sovietske kolektívne bývanie aj izraelské kibucy. A tiež aj fantastickú trilógiu pre deti o kratul'koch žijúcich spoločne vo veľkých domoch od ruského spisovateľa Nikolaja Nosova (1908 – 1976). Nebude náhodou, že druhý diel jeho trilógie sa nazýva Nevedko v Slnecnom meste – čo opa-

¹⁷ Osobitné uzavreté osady pokresťančených Indiánov riadené jezuitmi. Podľa niektorých to bol naozaj dobre mienený pokus o vytvorenie „ideálnej obce“, podľa iných vykorisťovateľské peklo. V každom prípade prispeli k vytvoreniu národnej identity Paraguajčanov.

kovane potvrdzuje prepojenie medzi politickými utópiami a literatúrou fantastickou, ba až rozprávkovou.

Avšak historické skúsenosti s podobnými experimentmi dokazujú, že tieto odporuje ľudskej prirodzenosti. Dnes už taktiež vieme, že výchova a životný štýl proklamovaný Campanellom (bez rodičovskej starostlivosti a lásky) by z ľudí vytvoril patologických, neurotických a ustráchaných jedincov bez morálnych zábran a schopnosti riadiť, usmerňovať a kontrolovať svoje konanie a svoj život. A opisovaná regulácia sexuálneho a reprodukčného života by najskôr viedla akurát tak k psychicky podmienenej impotencii.

Daniel Š m i h u l a*

* Doc. JUDr. MUDr. Daniel Š m i h u l a, PhD., Dr.Iur., Stredoeurópska vysoká škola v Skalici.